

ƏLİ ƏLİYEV

Təqdimata ehtiyacı olmayan şoxs haqqında təşnəliklə əsər yazmaq böyük ürəy, bacarığa və qabiliyyətə malik olmaq deməkdir. Odur ki, Yusif Nəğməkarın "Nizami demiş..." lirik poemasında AMEA-nın haqqı üzvü, akademik, dilçi alim, türkoloq, professor, millət vəkili Nizami Cəfərovun bədii-poetik, yaddaqalan abidəsini söz hörgüsü vasitəsi ilə elə işləmişdir ki, əsəri oxuyan bir də oxumaq istəyir.

Poema haqqında "Şairdən alıma..." başlığı ilə ön söz yazmış f. e. d. Vaqif Yusifli münasibətini belə bildirmişdir: "...Yusif Nəğməkarın poemasında Nizami Cəfərovun obrazı təkə bir şəxsiyyətin obrazı deyil, həm də ünlü, öz xalqının başını ucaldan Azərbaycan alimlərinin ümumiləşdirilmiş obrazıdır." Həmçinin bu obraz dahi Nizami Gəncəvi yadıqarı, ulu Nizami dünyasının söz sənəti üzərində pərvəriş tapan müasir ünlü alim Nizami obrazıdır.

Əsər "Nizami demiş..." adı ilə qeyd olunmuşdur. Zənnimcə, şair Nizami sözünün doğruluğuna, kəsərinə və keçərliliyinə diqqət etməyə ehtiyacımız olan anda "Atalar demiş..." ifadəsini işlədik. Bu baxımdan da "Nizami demiş..." ifadəsi poemaya ünvan seçilmişdir. Şair poetik dillə, incə çalarla bu haqda belə yazmışdır:

*Müdrüklər yetirər dövrən sınılı,
Zaman çətin yola qəzəmi demiş?!
Sözə qüvvət üçün, həm birmənalı,
Elə hamı deyər: "Nizami demiş."*

Bu əsəri portret-poema adlandırsaq, mənəcə, daha doğru olar. Çünki bu poemada Nizami Cəfərovun uşaqlıq dövründən başlamış kamillik yaşlarına qədər bütün həyat anları poetik dillə işlənmişdir.

İlk dəfə olaraq əsərdə dilçi, ədəbiyyatşünas, tarixçi-filosov alimin aforizmlərini də kitabə daxil etməklə Nizami Cəfərovun bədii portreti ilə bərabər canlı sözünü, özünü əks etdirmişdir ki, bu da bir texnoloji yenilikdir, novatorluqdur.

Ardıcıl olaraq hansı sahədə əmək sərf edib, can qoyarsansa, (təbii ki, potensial imkanlar daxilində) həmin sahənin, sözün yaxşı mənəsində, quluna çevrilirsən sənət yolçusu, sənətkarı olursan. Bu baxımdan elm yolunun uzun illər ardıcıl küllüq çalanı olmuş və bu zəhmətli yollar vasitəsilə zirvələrə fəth etmiş, AMEA-nın haqqı üzvü Nizami Cəfərov no qədər ali rütbəyə yüksəlsə də, öz sadə, insani keyfiyyətlərini, milli azərbaycançılıq kodunu daim sabit şkalada qoruyub saxlamışdır. Bu xüsusiyyət insanların qələbəsi, başqı övladının Azərbaycan oğlunun təmsilində tarazlıq ləngəridi. Atalar demiş: "Ağır otur, batman gətir." Nizami Nizami dünyasına dirsəklənərək az sözlə dorin mənalar kəsb etmiş, öz durumu, dəyənəti, ləngəri ilə daim diqqət cəlb etmişdir. Necə ki, bir bayatıda deyildi-

"Ünləmə" ünlənib bütün cahana Yusif Nəğməkarın "Nizami demiş..." lirik poeması haqqında

yi kimi:

*Mən aşıq ləngəridi,
Sini də ləngəridi.
Çox bilib, az danışmaq,
İgidin ləngəridi.*

Nizami şəxsiyyəti və mənəli ömrü yaşıntıları bu poemada Yusif Nəğməkarın qələmi ilə ünlənmişdir.

Poemada şair "Önəm", "Ən ön ün", "Ən ön ün", "Ən ün", "Ünləmə", "Ünyönü", "Son ön ün", "Son ün", "On son ün" başlıqları əsasında novator bir yaradıcılıq texnologiyası tətbiq etməklə yeniliyə nail olmuşdur.

"Önəm." - Bu hissədə dünya arenasında "Çox böyük bir professor!" kimi şöhrətlənən, bütün Türk dünyasında ön layiqli qiymətini alan Nizami Cəfərov "ədələtin ton-tənəsi" kimi "duygulu köntüllərdə" özünə yer tapdı, vəsiqə qzandı. Budur əsərin önəmi, budur mövzunun aktuallığı, budur poemanın girişi.

"Ən ön ün." - Bu bölümə şair dostuna həsr etdiyi poemanı içindən gələn Tanrı södəsi adlandırır. Bu da müəllifin klassik ənənəyə sadıqlığından, Tanrıdan güc almağından, inam və əqidəsinin bütövlüyündən irəli gələn bir halıdır:

*Tanrıdan qəlbimə ənənə sədadır,
Köçürdüm kağıza ulu diktəni,
Düzdüm çox mətləbə əvəzçin bir-bir,
Misralar sonuna mən üç nöqtəni ...
Bir nöqtə sevinçdir, bir nöqtə kədər,
Bir nöqtə həyatda qızıl ortudur.
Nidalardan əvvəl baş sual nədir?!
İlarda Nizami var, cavab ordadır.*

Bu poetik duyumda ideya - estetik gözəllik ondadır ki, Nizami sözünün nizamlı düzümək anlamı incə sənətkarlıq bacarığı ilə diqqətə çatdırılmışdır. Nizamlı düzümək anlamı təkə sözlərin nizamlı deyil, hər bir sahədə, həyatın, idrakın, məntiqin nizamlı-təmizləməsi.

"Ən ön ün." - Bu hissə bir bəndədən ibarətdir:

*Dedim: - Nizami, dastanı
Elimiz üçün yazmışam -
Xalqla ədəbiyyatımız,
Elmimiz üçün yazmışam.*

Bu bəndədə dastanın yazılma səbəbi qeyd olunur. Sanki müəllif demək istəyir ki...

*Bu qələ bizim qələ,
Tikdim ki, bizim qələ.
Tikmədim özüm qalam,
Tikdim ki, izim qələ.*

"Ən ün." - Burada xalqı üçün Səməndər, hər kolmosi ölçü-biçi, seçilmiş şəxsiyyət olan əsərin qəhrəmanının ibrətə dönən varlığı tərənnüm olunur. Bu tərənnüm kamillik zirvəsi qazanmış Nizami Cəfərovun vəsf olunması, adına layiq qiymətin lazım olan anda sahibinə çatdırılması şairin sənətkarlıq bacarığının əks-sədasıdır.

"Ünləmə." - Şair xəyalən "Şeir" adlı qitəyə səyahət edir. Bu qitədə hikmət sırası,

yəni hər nəsnənin nizamlı hökm sürür, ud sədələri altında şahənə bir qəsrədən, on ikinci əsrdən Şeyx Nizami görünür. Şeyx Nizami hər cəddə salam verir, sözlərini yaşamasını tövsiyə edir:

*Deyir: - ey cədd, cəddələr,
Cəddəbcəddi sözləşsən!
Nizami kəlamını
Nizamilər daşırsın!*

Beləliklə, şair Nizami Cəfərovu Nizami dünyasının ünlü daşıyıcısı kimi ünlənmişdir. "Ünləmə" on bir "Ünyönü" başlığı altında ünlənmiş və bu "Ünləmə" ünlənib bütün cahana.

"I Ünyönü." - Şair klassik üsluba dirsəklənərək, eşq osiri kimi söz çəlonğı toxuduğunu boyan edir.

"II Ünyönü." - Burada yurd həsrəti Vedili Qulu kişi ilə Qazaxlı Savad xanının gözünün ilk ovu olan Nizaminin bəşik nəğmələri yer almışdır:

*Balamə qurban gözəllər,
Ər arkinə dözərlər.
Ağıldan, kamaldan,
Doymasınlar yüz illər.*

*Saf su arxında dursun,
Adət nırxında dursun.
Böyü, elə arxa ol,
Allah arxanda dursun!*

"III Ünyönü." - Üçüncü "Ünyönü" mündə Nizamiləşən Nizaminin Nəriman Həsənzadənin şeiri ilə və s. olduğu qeyd olunur.

"IV Ünyönü." - Ünlü qəhrəmanımızın Mehdi Hüseyn, İsmayıl Şıxlı, Bəxtiyar Vahabzadə xeyir-duası ilə boy atıb püxtələşdiyi öz əksini tapmışdır:

*Sədəsi sükutdu, sükutu haray,
Od içində buzdu, buz içində köz.
Hikmət kərpicindən qurduğu saray,
Ruh içində elm, elm içində göz.*

Şair burada yüksək sənətkarlıqla poetik duyum formalaşdırmış, Nizami portretini bütün cizgiləri ilə dörd misradə əks etdirmişdir.

"IV Ünyönü." - Bu bölümə şair sirlə dünyanın sahili görünməyən dəryası önündə fikrə dalır və Nizaminə də sirlə dünyanın özü sanır, sanki şair özü də dünyanın əvozi kimi Nizami siri ilə üz-üzə, göz-gözə dayanıb dünya sirlərini çözmək istəyir:

*Yaranışdan qoşa ələm üz-üzə belə,
Xəyal çatsın cığırımı, düşsün izəmi?!
İki sirlə varlıq durub göz-gözə belə,
O sirlərdən biri dünya, biri Nizami.*

"VI Ünyönü." - Bu bölümədə isə kamilləşmiş Nizami vəsf olunur:

*İdrak civarında bitən bütövdü,
Haqqın haqq qələmi yazandı hər şey.
Böyük ürəyində Vətən bütövdü,
Nizami hökmündə nizamdı hər şey!...*

"VII Ünyönü." - Bu "Ünyönü"nü şair "sözarası" adlandırır və "Ən ünə", "Yön

Yusif Nəğməkar Nizami demiş...

ünə" kömək məqsədilə yazdığı vurğulayıb. Həmçinin ənənəvi formadan çıxışını, sərbəst vəznə keçdiyini qeyd edir:

*Qoy yol - sətir ucası -
Şeirimin hecası
İnciməsin məndən!...
Bu ara,
Bu sıra
Sərbəst keçməyim
uzun qaçış arası
bir hovur
nəfəs dərməyimdir;
Yəni ki,
daş binanın arakəsmələrinə
Kərpic hörməyimdir.
Ya ünvanı bəlli mənzil yolun damarını
qırmaqdır.
Ya fikirlər xalısının ərişinə
təza ilmə vurmaqdır.*

Doğrudan da, şair poemaya, "...fikirlər xalısının ərişinə" təza ilmə vurmuş, yüksək sənətkarlıqla yeni texnoloji baxış formalaşdırmışdır.

"VIII Ünyönü" - Bu bölümədə şair əsl alim axtarışına çıxır, axtarır, arayır, Nizami kimi alimin önündə baş əyir:

*Mən də baş ayıram alim önündə,
Onun əlindədir elmın açarı.
Fəhm dəliqəsində, idrak yönündə,
Tanrısal əladır xəyal uçarı.*

"IV Ünyönü" - Bu "Ünyönü" Nizamiyə müraciətə başlayır və "Hər kəs yazdığından cavabdehdir" - söyləyir. Həmçinin suallara köklənən şair xəyallar qoynunda gümanını itirmək təhlükəsi ilə üzleşir və ritorik suallarla aman diləyir, nicat axtarır:

*Düşünək hər dərdin bir ahı üçün,
Toxumuz "eşitmir", kərdi acımız...
Millətin bu günü, sabahı üçün
Təhsilin təshihə ehtiyacımız.*

*Abad könlüldərdən çəkilən yollar
İcrə barmagında nədən mərcələnir?!
Uğur diləklərdə ayrılan pullar
Həra ayaq açır; hara xərclənir?!*

"X Ünyönü"ndə şair etiraf edir ki, həyat alomundo riyakarlıqları gördükə, özəb çə-

kirom, odur ki, bir imdad üçün sonə üz tutub
dardlaşırım:

*Olacaq, olan yox, oldurulandı,
Yadlar---yaddaşını sil, unut---deyir.
Cibləri rüsvətlə doldurulandı,
"Dovşana qaç, tulaya da tut"---deyir.*

*Pozmur qərarını hər hədd aşan da;
Cənabdır, liderdir, madamdır, ya ser.
Vətən anlayışı yox yaddaşında,
Müasir imici: korrupsioner.*

*Özgədən gileyim özgələr üçün,
Bizə aid deyil mənfi bir çalar.*

"IX Ünyönü"ndə müstəqil Azərbaycanın vətəndaşı kimi əsərin qəhrəmanı məğrur qüruru ilə vəsf olunur, şair arzu, istək və diləklərini də dilləndirir:

*Müstəqillik, indi gərək,
Sağlam tutaq hər niyyəti.
Biz möhtəşəm bayraq edək
Ədaləti, hürriyyəti!*

*Qəlbimizdə bu vurğunluq,
Bu atəş, bu alov sönməz.
"Bir kərə yüksələn bayraq,
Bir daha, bir daha enməz!"*

"Son ön ün"də sanki şair XII əsrdən süzülən Şeyx Nizami timsalında nəsihət söyləyir:

*Nizami,
Bu Vətən
Sənindir.
Yurdundur,
Yerindir,
tənindir.
Müjdəndir
hər gözəl
sorağı.*

"Son ün"də də şair nə qədər Türk dünyası varsa, Nizami sözü, səsi, sorağı davam edəcək - söyləyir. Nizami çağırışında, Nizami səsində türksöylü ellərin birlik səadəti tapacağını vurğulayır:

*Neçə ümid igid, neçə inam ər,
Qalib köhlənini çapar səsində.
Türkdili obalar, türksöylü ellər,
Birlik səadəti tapar səsində.*

"Ən son ün" də şairin yekun, ən son məramı, məqsədi öz əksini tapır:

*Nizami təbiri təblər oyadıb,
O, hər cümləsini əzəmi demiş.
Nəyi deyəsən ki, axır quyadıb,
Bir də deməyəsən: Nizami demiş?!*

Poemada Nizami obrazı Yusif Nəğməkarın ideya-estetik idealını təcəssüm etdirən poetik bir abidədir. Müəllifin ictimai vətəndaşlıq duyğuları ilə fəlsəfi-etik mənəvi düşüncələri vəhdət təşkil edir. Poema həm də bədii təsvir və ifadə vasitələri, zəngin təzadlarla, məntiqi məna dolğunluğu ilə diqqəti cəlb edir. Bu da şairin yüksək sənətkarlıq qabiliyyətinin təsdiqidir.

Yusif Nəğməkar Nizami obrazı vasitəsilə yüksək sənətkarlıq bacarığı göstərərək xalqın arzu-istəklərini, xalq məhəbbətini, insanpərvərliyi, yurdsevərliyi və kamillik zirvəsini tərənnüm etmişdir. Sonda son olaraq fikrimi Yusif Nəğməkarın öz sözləri ilə tamamlayıram:

*Kimi dəstəkləyəm, kimi daşlayan
Yoxuşa qalxmayan eniş söyləyər
"Nizami demiş"lə nitqə başlayan
Sonda da "Nizami demiş" söyləyər*